

ЄВГЕН ГРИЦАК

ГОРАЦІЙ

В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

(Відбитка з „Нашої Культури“ кн. 6 (15) і 8—9 (17) 1936. р.).

ЛЬВІВ 1937.

З приводу дуже рідкого й незвичайного ювілею 2.000-річчя народин найславнішого римського поета Квінта Горація Флякка (65—8. перед Хр.) відгукнувся досі тільки один журнал маленькою статтею. І це дивно вражає, бо хоч у нас нема й не було ніколи великого захоплення античними літературами, то саме Горацій становить щасливий виняток. Ним, порівнюючи, ще найбільш у нас займалися й дуже рано почали йому присвячувати увагу.

І саме виликає читання, чим славний Горацій, чому викликав у нас зацікавлення? Не тільки тим, що це найславніший римський лірик, що його твори завжди будили подив і їх читали в школах як справжнього класика, що він творець славних од і сатир і прекрасний стилізатор, що до найвищої досконалости довів поетичний стиль і вмів щасливо поєднати чудову форму з глибиною думки. Можна наводити багато прикмет його творчости, м. і. те, що вдатно перещипив він грецьку лірику на римський ґрунт, що оброблював у своїх творах свіжі й оригінальні мотиви, уміло перетворював давні мотиви, зачерпнуті з грецьких ліриків, на нові. Як найкращі сторінки його поезії підносять знавці поетичний полет думки й світогляд витонченого римського інтелігента, погідність його духа та благородність душі, апофеозу поета й поетичної творчости, сміливу й бадьору самооцінку власної літературної праці в пророцько-віщому тоні („*Non omnis moriar*“), поєднання чуттєвості й розумовості з певною перевагою останньої, віснці чудові картини ідилічного життя на хуторі, освячені й одуховлені поетичними переказами про музи й божества римські. У своїх творах являється нам Горацій як благородний епікурець, що славить вищу й любов у гуртку щирих приятелів, а з другого боку це теж поважний і суворий громадянин і патріот головним чином у III. книзі своїх патріотичних або римських од. Є теж критики, що їм найбільш подобається Горацій як поет-філософ, непідкупний жрець чистої краси, ентузіяет сільського життя на лоні природи.

Горацієві сатири вводять нас у таємниці щоденного римського життя й дозволяють нам заглянути в душу пересічного римського міщуха й пізнати морально-суспільне обличчя Риму за цісарства.

I. Переклади й переспіви творів Горація.

1. Одн (пісні).

Найперший звернув у нас увагу на Горація Петро Артемовський-Гулак, поет харківського гуртка (ур. 1790, пом. 1865), що перелицював шість його од і дав їм спільний заголовок „Гараськові пісні“, а саме: До Пархома I (II, 3 в Горація), До Пархома II. (I, 11),

Розкаяння Охріма (I, 34), До Грицька (II, 14), До Терешка (II, 9) й До Любки (I, 23). Перелицьовував ці оди в різних роках, а саме: перші дві в 1827, третю в 1828, 4 й 5 в 1832 р. й останню мабуть у 1856 р.² Крім цього в 1819 р.³ написав він неначе вступ до перелицьованих піснiш од п. н. „Де-що про того Гараська“, де в глузливо-гумористичному, пародійному тоні розправляє про москалів, як вони все по-своєму перекрутять, як ось Гараська перезвали Горацієм, що писав „политвицький, бо він був собі на лихо литвин“, а далі обмірковує пораду Горація писати твір помалу й не випускати його швидко в світ та обертає її навпаки, пристосовуючи до українських обставин:

Не вам Гарасько свій указ скомпонував:
Він сам розумний був, розумним і писав.
Пишіть і на вербі нас грушами трахуйте,
Пишіть і крамарів-панерників годуйте.
У нас холодний край, а ліс став дорогий,
Дурні ж пі-по-чому: що ступиш, то й дурний.
Пишіть, рибятушки, подякують вам люде:
За дурнями та й всім розумним тепло буде.

Найкраще й найдокладніш оцінив травестії П. Артемовського-Гулака видатний укр. критик та історик письменства Микола Зеров.⁴ По його думці перерібки Горацієвих од пера Артем.-Гулака неоднакової мистецької вартости, бо одні стислі й короткі (I. 23, II. 3; частково I. 11), інші дуже довгі, розводнені й віддаються від первотвору та є неначе варіяціями на тему Горація. Найпопулярніша з-поміж усіх перша ода до Пархома, травестована на лад Котляревського й усієї котляревщини. Горацій адресує її до Делія й радить йому зберегти рівновагу духа („aequam mentem servare“) й філософічний спокій у radoщах і в розпачу. Артем.-Гулак передає цю саму думку, але тон і образи в нього інші, бо він користується на лад Котляревського головним чином двома засобами, а саме: 1. високий і поважний тон оригіналу заступає низьким і буденним і 2. дає український колорит, а саме здебільш сільську обстанову (напр. зам. фалернського вина — поставець горілки, зам. затишної луки — галасливий шинок) й укр. пейзаж та перейменовує латинські назви й імення на українські. Так напр. замість 2 строф оди Горація дає Арт.-Гулак 8 стрічок своєї травестії:

Пархоме! в щасті не брикай,
В нудзі — притьмом не ліз до неба;
Людей питай, свій розум май,
Як не мудруй, а вмерти треба, —
Чи короташ вік в журбі,
Чи то за поставцем горілки
В шинку парізують тобі
Цимбали, кобзи і сопілки.

² Твори І. Котляревського, П. Артемовського-Гулака, Євгенія Гребінки. Видання товариства „Просвіта“. Львів 1904, стр. 393—403.

³ Там же, стр. 379.

⁴ Нове українське письменство. Історичний парис. Випуск перший. Видав. Т-во „Слово“. Київ 1924, стр. 72—77.

Тому теж і смерть з'являється в А. Гулака в образах, що їх виворила народня уява. У Горація класична обстановка, згідна з греко-латинською мітологією: підземні ріки, Харонів човен і вічне прогнання в царстві тіней, як це чудово передав М. Зеров у своєму перекладі.⁵

В трагестії Артем.-Гулака людина лежить на печі, а до неї приходить смерть і стягає її в домовину. Нема тут ні урни з жеребками, ні перевозження душі померлого човном через ріку в підземеллі:

„Чи чіт чи лишка?“ — загука.
 Ти крикнеш чіт. — „Ба, брешеш, сину!“
 Озветься палаюга з кутка,
 Та й сцунить з печі в домовину.

Інакше травестував Арт.-Гулак Горацієву оду „До Хлої“ (I, 23), що їй дав наголовок „До Любки“ („Твори...“ стр. 403). Тут користується він уже іншою методою, пелаче „ново-трагестійною“, що становить перехід від трагестії до перекладу. Наш поет уносить до своєї перерібки пові деталі й із 12 рядків поширює її на 18, що зменшує артистичну вартість твору. Горацієва ода „До Хлої“, одна з перлин його лірики, заслугоє на подив з приводу свого лаконізму й стислості, а цілий її чар міститься в недосказах, бо Горацій зазначив тільки кілька головних моментів, залишаючи читачеві доповнити цілість. А.-Гулак ці недоскази сам доповнює, накладає місцевий колорит (лютій тигр = вовкулаці, гетульський лев = бортнякові ведмедеві з Литви), а мова його ще не досить витончена. Одначе пема тут навмисного передражнювання ані зміни в навітленні теми.⁶ Інші трагестії Ар.-Гулака надмірно розтягнені й розводнені.

Для прикладу беру „До Пархома II.“, що спирається на Горацієвій оді I, 11 (*Tu ne quaesieris*), що має 2 строфі або 8 стрічок. Своїй приятельці, що має видумане ймення Левконой, радить поет, щоб не вивідувала в ворожбитів чи астрологів, яка чекає її доля, бо краще знести все, що трапиться, не дивлячись на те, чи судилося нам прожити багато років, чи тільки останню зиму; тому треба мати життєву мудрість: наповнити келіхи вином і користати з сучасної хвилини, не дбаючи про певне завтра. Цю Горацієву оду А.-Гулак поширив із 2 на 7 строф, або із 8 на 28 рядків, значить сильно розводнив її, даючи від себе нові речі. В Горація маємо 3 основні думки й 3 моменти, стисло й лаконічно виведені, а саме: 1. не питати ворожбитів про життя й долю, 2. витерпіти те, що боги дають, 3. користай із того, що живеш, і уприємній собі чає вином („*carpe diem*“). А.-Гулак теж їх затримує, але надмірно видовжує своєю балакучістю, не даючи нових мистецьких картин. І так: до першої думки додає, що людина проживе стільки, скільки „викувала зозуля“, тому не треба збирати „всіх упірив і знахорів“, не треба „куматися з відьмами“, а далі додає цілком власну вставку:

⁵ М. Зеров: Антологія римської поезії. Вид. Т-во „Друкар“ — Київ МСМХХ. ст. 28. Це місце цитую нижче.

⁶ М. Зеров: Нове укр. письменство... стр. 76.

Чи доведеться ще подушне заплатити?

Чи до снаги вже розплатився?

Нащо, прощо тобі над сям чуприну гріть!

Дурний, дурний! а в школі вчився! (Твори... стр. 393—394).

Другий момент А.-Гулак скорочує в порівнянні з Горациєм, зате розпускає водичкою третій мент, сідаючи на любого травестаторам конника, яким є горілка, що втрималася дуже довго в нашій літературі, особливо в п'єсах етнографічно-побутової школи. Дві строфки присвячує наш поет сцені „в шинку над бочкою горілки“, при чому Горациєву стислу думку „Dum loquimur, fugerit invida aetas“ передає образно в чисто народньо-побутовому тоні:

От ми базикаєм, а час мов віл з гори,

Чухра: його не палигаєш.

Закінчує свою травестію оригінальним образом, що його зовсім нема в первотворі й яким покористувався при кінці травестованої оди „До Пархома І“. Це образ смерти, що пере ганчірки; поки вона вернеться, треба витягати останню гривню й купувати горілку. Тут теж і вульгаризми (напр. „цуп останню гривняку з кашпука“, „стара (= смерть, пере ганчірки“, „при горілку на стіл“), український побут із віруваннями (зозуля кус, знахорі, ворожки й відьми, гривні в кашпуку, платити подушне, шинок і горілка), українська природа (хилиться од вітру гілка, віл з гори чухра), народні приказки (дурний, а в школі вчився, час чухра — його не палигаєш, за долею хилиєш), вислови (вік прокаратати, гріти чуприну) й порівняння (час, мов віл з гори, чухра; хилиєш, як од вітру гілка). Подібну методу бачимо й ув інших травестіях, де подібне розводнення ще більше й виразніше: напр. із Горациєвої оди І, 34, де є 4 строфи = 16 стрічок, А.-Гулак скомпонував 28 строф = 112 рядків, а Горациєву оду ІІ, 14, що в ній є 7 строф = 28 рядків, Ар.-Гулак розширив на 20 строф або 80 рядків.

Оди Горация перекладали в нас кілька авторів, а почав ці переклади Іван Франко, що побіч Ніщипського, Рудацького, а в нових часах Зерова, має в нас найбільші заслуги, як перекладач творів обох класичних літератур. Переклав він 4 оди Горация, а саме: 1. До Меркурія І, 10. п. н. „Гімн до Гермеса“ з заввагою, що це Гораций переклав твір грецького поета Алкая на латинську мову;⁷ 2. До корабля (І, 14), 3. До Аполлона (І, 31), 4. До Ариєтія Фуска (І, 22).⁸

Переклади І. Франка точні й сумлінні, може часом занадто вірні й дослівні, через що не завжди відповідають теперішнім вимогам поезії; вони не римовані, а щодо ритму, то І. Франко здебільш зберігає класичну ритміку. Мова досить гарна й чиста, але місцями неначе прозова, а це можна пояснити тим, що в тодішніх часах найбільш вима-

⁷ Алькай і Сапфо. Тексти й студія Д-ра Івана Франка. Львів 1913. стр. 15—16.

⁸ Переклади од 2—4. поміщені в шкільнім підручнику д-ра К. Лучаковського: Взорн поезії і прози. Львів 1894, стр. 135—137. У II. виданні з 1909 р. поміщено тільки оду І, 31.

гали від перекладів вірности й майже дослівної докладности. Франко як безохибний знавець латинської мови, прегарно розуміє й інтерпретує латинський текст і передає найніжніші його відтінки.

Для зразку подаю початок оди I, 10:

Гермесе, проречистий внуче Атлянта,
Що людей первісних дикі звичаї
Перемінив ти словом премудрим,
Та штукаю гарних вправ тілесних!

Кращий та більш мелодійний переклад оди „До Аполльона“, де вже легче відчуту красу поетичного слова, хоч перекладник і тут зберігає дослівну згідність із первотвором:

О що просить святого Аполльона
Співцю? О що молять, вино пове
Лючи із чаші? Не о живно
Буйне в Сардинії плідній —
О скот товстий в Калябрії гарячій,
О золото й слопів індійських кість,
Не о лани, що річка Ліріс
Спокійна мовчки підлива.⁹

Хронологічно йдуть переклади д-ра Василя Щурата, що подібно, як І. Франко, збагатив наше письменство своїми гарними перекладами не тільки Горація, але й творів європейських літератур. Д-р В. Щурат помітний тим, що переклав досі найбільше Горацієвих творів, а саме 22 оди Горація, видані в збірці „Вибрані оди Горація“, Перемишль 1901 (8^о. стор. 33), що є відбиткою із „Звіту дирекції ц. к. П Гімназії в Перемисли за шк. рік 1900/01“.

Д-р Щурат переклав найбільш од із I. книги (11), далі з II. вісім, дві з III. й одну з IV. книги.¹⁰ Переклади його од мають свою окрему красу, — вони солідні й вірні й дуже точно передають думки первотвору. Вони неримовані, а віршовий розмір оригіналу збережений.

Щоб показати, як вони виглядають, наведу 2 строфи оди I, 20 До Мецената:

Пити меш Сабін з поєдинчих кубків
Таний; сам його я у грецьким збані
Засмолив, коли тобі так в театрі
Оплески даю,
Меценате, що Ватикан луною
Жартівливою й вод родимих берег
Віддали тобі припадежну почесь,
Лицарю світлий.

Щоб іще краще пізнати, чим помітні переклади д-ра Щурата

⁹ Цитую з II. видання „Взорів поезії...“ ст. 153.

¹⁰ Подаю спис їх: До Мецената I, 1; До корабля з Вергілієм I, 3; До Л. Секста I, 4; До В. Агріппи I, 6; До Мул. Плянка I, 7; До Левконої I, 11; До Мецената I, 20; До Арістія Фука I, 22; До Вергілія I, 24; До Ікція I, 29; До Аполліна I, 31; До Салюста II, 2; До Деллія II, 3; До Септімія II, 6; До Помпея Вара II, 7; До Вальгін Руфа II, 9; До Ліція Мурені II, 10; До Квінта Гіріна II, 11; До злочасного дерева II, 13; До Мецената III, 8; До Мельпомени III, 30; До Льоллія IV, 9.

й чим різняться від інших, наводжу для порівняння з Франковим перекладом початок перекладу тієї самої оди I, 31:

Чого обітом просить в Аполліна
поет? Чого він моли́ть, нове вино
ллючи із чаші? Не видатних
жив в у Сардинії плодovitий,
не стад богатих в буйній Калябрії,
не кости слона з Індій, ні золота,
не піль над тихою рікою
лірисом, що їх вода рве мовчки.

Як виглядає переклад д-ра Щурата (з 1901 р.) в порівнянні з найновішим перекладом М. Зерова (з 1920 р.), може показати ось це зіставлення кінцевої строфи оди II, 3. До Делія:

Д-р Щурат (оп. цит. стр. 22—23):

Всіх нас до тої-ж цілі судьба жене,
всім в урні жереб скаче, щоб випасти
днесь-завтра й посадити в човен
нас на заточене віковичне.

М. Зеров: Антологія (стр. 28):

І всі ми́ будем там. Надійде мить остання
І в човен кине нас, як діждемо черги,
І хмуρο стринуть нас довічного вигнання
Понури береги.

Далі треба згадати про переклади од проф. Тараса Франка, сина Івана, що під впливом замишування батька до античних літератур полюбив теж класичні мови й твори та присвятив їм багато праці.

В нього маємо вже ту новість, що він не тільки перекладає, але здебільш переспіває оди й інші твори Горация, а крім цього поезії інших римських ліриків, знаючи, що Горациєві твори можна краще й глибше пізнати на тлі літератури й поезії цілої доби, подібно як це робить пізніший перекладач Горация М. Зеров. У 3 своїх збірках¹¹ переклав і переспівав Тарас Франко біля 30 од (називає їх піснями), що їм, не вдоволяючись давніми наголовками Горациєвих адресатів, дає теж наголовки за змістом або гаслом.¹²

Переклади Тараса Франка різняться сильно від попередніх. Це не дослівні переклади, тому теж він називає їх „переспіви“, тому теж він не зв'язаний класичною ритмікою й це робить його вірші легкими, мелодійними, гнучкими, а не сухими, штучними, нецікавими. Ритміка в нього сучасна, а саме багато ямбів (I, 19, 26), дактилів, тро-

¹¹ 1. З чужої левади. Львів 1918., 2. Старе вино в новім місці. Вибір песелів віршів із Катузла, Горация і Марціяля. Львів 1913; 3. Збиточний Амор. Львів 1918.

¹² Подаю спис цих од: На хвилья любови I, 5; Закоханий спортсовець I, 8; Сагре діет I, 11; Зазрїсть I, 13; Літом на село I, 17; До Венери I, 19; Соромлява дівчина (До Хльої) I, 23; Даремні вижидання I, 25; До дівчини Піпляї I, 26; Любов до служниці II, 4; До Постума II, 14; Зінеуття обачїв III, 6; Запросини на бенкет III, 8; Лїдія й Гораций III, 9; До Хльориди III, 15; Пісня при вишї III, 28; До Торквата IV, 7; На іменини Мецената (До Филліди) IV, 11; До Лікії IV, 13 і ще 11 інших.

хеїв (III, 9 і IV, 7), є теж подекуди народня ритміка. Рими правильні, хоч бувають і недбалі. Перекладач не тільки звільняється від кайдан класичної метрики, але й пропускає образіві вислови й чисто римські фрази, транспонуючи їх на сучасну мову й фразеологію й тому стає більш зрозумілий і ближчий до сучасних поетів, при чому не відбігає задалеко від латинського первотвору. Одним словом, це змодернізовані переклади і цим вони оригінальні. Мова доволі чиста, але ще передвоєнна, не вільна від галичанізмів, може деякі слова й фрази трохи буденні, а навіть вульгарні.

Для зразку подаю дві строфки переспіву оди I, 8 п. н. „Закоханний спортсовець“..¹³

Лідіє, скажи далобі,
Чому нищити ти ефеба,
Чом палиш коханням так?
Він міцний і не старий ще
Чом не ходить вже на грище,
Не видати його в грах?
Чом не мчитьсь в перегонах,
Чом не уїздає копий,
Дикунів галлійських злих?
Не купасться й оливи
Чом боїтьсь гірні кропиви,
Зброю чом запіє на стрих?

Найкращий і справжній перекладач-мистець од та інших Горрацієвих творів — це Микола Костянтинович Зеро в, б. професор Київського Вищого Інституту Народньої Освіти, відомий теж як видатний критик та дослідник українського письменства та оригінальний поет-неокласик, що дав нам дві пречудні збірки своїх перекладів із римських поетів (ліриків та епіків) та оригінальних поезій, небувалих в історії нашого письменства й тому треба дуже шкодувати, що ці чудові переклади в нас майже зовсім невідомі, а обидві збірки Зерова в нас велика бібліографічна рідкість. Переклади Зерова відзначаються двома прикметами: високо артистичною формою та зразковою мовою й геніяльною умілістю передавати в нашій мові думки первотвору. Попередники Зерова дбали передусім про вірність і згідність з оригіналом і це було справді в їх перекладах, і легко це виправдати, бо їх призначувано головним чином для школи. Якщо можна так висловитися, то були вони більш професорські, ніж поетичні. Взагалі в Галичині вимагали дослівності перекладу, щоб „перекладач держався строго оригіналу й перекладав стрічка за стрічкою, слово за словом“..¹⁴

Переклади М. Зерова є й вірні й високо поетичні. Це неначе його власні твори, що є справжньою прикрасою нашої літератури

¹³ Старе вино в новім місці, стр. 31.

¹⁴ Др. Ярослав Горди́нський: Переклади й переспіви з класичних поетів Тараса Франка. — „Наша Школа“. Р. VI. Зш. 1. Львів-Чернівці 1914.

й під мистецьким оглядом дорівнюють латинським первозорам.¹⁵ У них нема ані штучности, ані сухости, ані напушистости звичайних перекладів, ані буденности, чи прозовости виразів, його вірші мелодійні, неначе з криці викуті одноцільні твори, а найвищою їх прикметою є те, що перекладач, сам на високу міру поет, а при цьому й прекрасний знавець латинської мови, вміло поєднує латинську ритміку з нашими римами, а латинську фразеологію й образову мову чудово передає українською мовою, вкінці вміє віддати в своїх перекладах ніжність, повагу та врочистість тону й настрою Горація та витонченість (фінезію) його форми.

Я вже раніш навів у двох місцях зразки перекладів Зерова, щоб порівняти з його попередниками, а тепер наведу ще один зразок, а саме переклад оди III, 26 п. н. „До Венери“:

Чи то ж давно дівчат я чарував собою
І добрим воюком в безкровім був бою?
А піни — вислужену зброю
І барбітон богині отдаю.

Сюди, сюди до піг народженої з піни
Складайте, браття, з лівої руки —
Ліхтар мій, що розгонив тіни,
І кий, що розбивав замки.

А ти, прославлена в південному Мемфісі,
Перед твоім ясним схиляюсь я лицем,
Молю, Кипридо: розмахнися
Над Хлоєю святим бичем.

М. Зеров дуже вдатно й зручно перемагає важкі скелі латинської фразеології (зв'язаної часто з мітологією) й прегарно вміє підбирати наші вислови, пропускаючи деякі речі первотвору, що в нас не були б зрозумілі, й дає нам образову мову, що вміє промовити до уяви й душі новочасного читача. Тому теж і важко сказати, котрі переклади його од кращі, бо всі вони мають неоцінену вартість. Наприклад: як лаконічно, стисло й по-мистецьки переклав він кінець оди I, 11 Dum loquimur):

Минає хутко час. Лови, лови хвилини (= capre diem),
Не вір прийдешньому, що нам назустріч ляпе.

На закінчення цього розділу згадаю про зацікавлення Горацієм серед нашої молоді й зв'язані з цим молодечі спроби перекладів його творів, н. пр. учня перемиської української гімназії Т. Круни, що переклав дві оди III, 1. й III, 30. й виявив деякі зусилля в перемаганні труднощів лат. тексту, як ось:

Я памятник створив собі тривкіший криці,
Вищий, ніж фараонів пірамідні пилиці.
Не подолать його ні довгочасним зливам,
Ні бурям, ураганам, аквілонам.

¹⁵ О. Дороскевич: Підручник історії української літератури. Видання третє. Книгоспілка. Київ 1927, стр. 301.

Другу його перестівану оду (III, 1) виголосили учні в збірній декламації на Класичному Вечорі, що його влаштувала молодь української державної гімназії в Перемишлі дня 1. березня ц. р. Це було в нас єдине прилюдне святкування роковин Горація.

2. Еподи Горація.

Еподи, це середньої величини частково ліричні твори зачіпно-злобного змісту, що в них після довшого рядка настає короткий еподос, начеб дослівка. В еподах Горації нападав на поодинокі типи людей із усякими пороками, а в 3 еподах обмірковував політичні події.

Із усіх 17 епод переказано в нас дуже мало. Перший переказач епод — це Тарас Франко, що у своїй збірці „Старе вино“ помістив переказ II. еподи п. н. До Альфія — лихваря (стр. 37-39) і X. До Мевія, лихого поета (стр. 40), а в другій своїй збірці III. еподу „Любовні чари“ (скрізь у них ямбічний вірш). М. Зеров у збірці „Камена“ (стр. 40-42) дав переказ XVI. еподи п. н. На острови щасливих! Вкінці Святослав Гордицький помістив у 2. ч. „Назустріч“ (15. I. 1936) переказ VII. еподи п. н. До Римлян. Брак місяця не дозволяє мені докладніше обмірковувати ці перекази, але вони здебільш підходять до переказів од цих самих переказників. Найвище стоїть переказ М. Зерова, а в переказах Т. Франка є деякі дуже гарні місця. Переказ С. Гордицького новочасний і літературний, може тільки його вірш не є скрізь такий мелодійний, як Зерова. Мова його чиста, стиль поетичний, ритміка первотвору (ямби). Для зразку подаю початок цього переказу VII. еподи:

Куди ж ви біжите, злочинні? І навіщо
Правця по мечі вдаря?
Чи ж кров'ю римською окроплені не всі ще
Поля й Нептунові моря?

З цього короткого відривку бачимо, що й найновіший переказач Горація не дає дослівного переказу, подібно, як це є і в інших мовах, н. пр. у польській. Для прикладу зачитую початок цієї самої еподи в переказі проф. Й. Завіровського:¹⁶

Dokąd lecicie, zbrodniarze? przez czołowie
Wasze brzeszczotów ukrytych dobyły?
Czyż pola wszelkie, oraz morskie tonie
Mało łatyńskiej krwi się już napiły?

Вільний переказ Горація бачимо теж у польського поета Й. Балька (н. пр. I, 14. Do Państwa).

3. Сатири.

Сатири це побіч од друга ділянка, що в ній Горації найбільш прославився. і тому дуже часто про них згадують і частіше їх переказують, ніж інші твори, н. пр. листи. На українську мову переказано мало сатир. Дві сатири переказав для шкільного вжитку Іван

¹⁶ Horacy. Wybór poezyj. Przełożył i opracował prof. Józef Zaw irowski. Kraków 1923. str. 9.

Франко, а саме сатиру I, 9. п. н. Причепи і 6. сатиру II. книги п. н. Город і село.¹⁷ Переклад цих сатир гарний і не разить уже цією дослівністю, що її видно в перекладі од. Латинський гексаметер заступає він зовсім удатно п'ятистоповим ямбом. М. Зеров переклав тільки одну Горацову сатиру II, 6..¹⁸ але цей переклад є такий високомистецький, як і його переклади од.

4. Листи.

Один лист, а саме I, 20. п. н. „До моєї книжки“ переклав Іван Франко й помістив у „Взорах поезії“ (стр. 185-186), а крім цього Тарас Франко переклав частину (453-476 р.) довгого листа до Пізонів (II, 3), що має окремий пишніший паголовок „De arte poetica“ (Про поетичне мистецтво). Цей відривок п. н. „Карикатура поета, глум над поетичним шалом“ помістив він у своєму „Нарисі історії римської літератури“ (Львів 1921, ст. 87).

II. Наукові статті та розвідки про Горація.

Про Горація писали ось ці українці: Тарас Франко у вище згаданому своєму „Нарисі...“ (стор. 84-89.), проф. Осип Роздольський коротку замітку в УЗЕ (с. v.), Др. В. Щурат у вступі до своїх перекладів (стр. 3.) дає „Погляд на життя зі становища поета“, а при перекладах пояснення, те ж саме робить і М. Зеров у 2 своїх збірках, а Тарас Франко подав життєпис Горація в своїй збірці „З чужої левди“ (стр. 23-24). Про статейку С. Гордицького згадав я вже попередю.

З давніших розвідок наведу ось ці: 1. цікава розвідка Д-ра Івана Копача в латинській мові, поміщена в журналі класичної філології „Eos“ з 1901. р. „De Horatii rectae vitae praesertis“ (Вказівки Горація про порядне життя); 2. Володимир Дижий: De sententiis et proverbis Horatianis (Золоті слова й приказки Горація) у „Звіті дирекції ц. к. П. гімназії в Перемишлі“ за шк. рр. 1903/4 й 1904/5; 3. Петро Левицький: De natura infinitivi atque usu apud Horatium praesertim iugis (Прикмети дієменника й його вживання в ліриці Горація) у Звіті П. Гімназії з німецькою мовою навчання у Львові за шк. р. 1891/2; 4. Прокіп Рибчук: Quibus grammaticis formis Horatius agentium fines in suis operibus expresserit — у Звіті польської гімназії в Тернополі за шк. рік 1892/3.

Наприкінці додаю, що учитель гімназії в Рівному Євфимій Думанський склав мелодії до од Горація, а саме I, 1. 8. 11. 14. 21. 37. і III, 9., засновані частинно на мелодіях українських народніх пісень, і ці свої композиції помістив у журналі „Kwartalnik Klasyczny“ 1930, стр. 253-256, як про це в признанням згадують автори збірної книжечки про Горація, а саме Л. Г. Мореттіл: *Esse poeta* і А. Рапапорт: *Q. Horatius Flaccus* (Львів 1933, стр. 225).

¹⁷ Взори поезії і прози. Львів 1894, стр. 172-179.

¹⁸ Антологія... ст. 32-37.

III. Горацієвські мотиви в українській літературі.

Цих мотивів у нас мало й усі вони належать до найновішої доби в розвитку нашого письменства. Горацієвські мотиви посередні, що є доволі далеким відгомном лірики Горація, маємо в Чушринки, а виразніші й замітніші в М. Зерова й у Максима Рильського, відомого поета-неокласика й славетнього перекладача „Пана Тадеуша“ А. Міцкевича. М. Рильський, як неокласик, радо бере мотиви з класичної старовини, однак перероблює їх на свій лад, модернізуючи їх, як про це свідчать поезії „Як Одисей, натомлений блуканням“, або „Дедал безсмертний, втілення пориву“.¹⁹ Виразний Горацієвський мотив бачимо в його високоцінній поезійці „Червоне вино“.²⁰ Поет описує осінь під видом прозоро-жовтих трабів. Осінь — це символ нездійсненого щастя, за яким поет не каже тужити. А чому? Відповідає:

Прозора шклянка кришталена,
Вино червоне і хмільне...
Навколо шелестять дерева:
„Все збудеться і все мине“.

І тому поет радить керувати „на озеро спокою свої шукання молоді“²¹ й закінчує в Горацієвському тоні:

„Минають дні, минає літо, —
Але нащо тужить за ним?
Прозору шклянку вщерть налето
Вином червоним і хмільним!“

У цій чудовій поезійці виразно позначається й епікурейський світогляд, неначе взятий від Горація, і його витончений естетизм, і його безжурно-веселий тон, і настрої та клич „Carpe diem“ („Лови хвилини!), як це ми бачили вже в оді Горація II, 3. Ad Dellium.²¹ А все таки поезія оригінальна. бо нема тут невільничого наслідування й оброблення мотиву самостійне. Піднести тут треба й високоартистичну форму й наскрізь поетичний стиль та зразково чисту мову, що її так гарно й глибоко проаналізував і високо поставив проф. Огієнко, присвятивши М. Рильському окрему розвідку п. н. Сучасна українська літературна мова. Мова Максима Рильського.²²

М. Зеров написав оригінальну поезію п. н. „Елій Ламія“ в циклі „Media in barbaria“ („Камена“ стр. 32.), до якої взяв, як мотто, початок 17. оди III. книги: Aeli vetusto nobilissab Lamo, бо до Елія Ламії адресував Горацій 2 свої оді (I, 26. й III, 17).

Щоб віддати класичний колорит і показати, як уміє М. Зеров вживатися (вглиблюватися) в духа античної доби й видобувати із неї чудові цінності, наводжу її в цілості:

¹⁹ М. Рильський: Під осінніми зорями. Друга книжка лірики. Видання 2. ДВУ. 1926. стор. 16. і 88-89.

²⁰ Там же, стор. 66-67.

²¹ Ол. Дорошкевич: *op. cit.* стр. 297. пише: „гармонія йому ввижається... в тому „спокої“, який переплігається тісно з витонченим епікурейством естета“.

²² Наша Культура, 1935. кн. 1, ст. 33-37, кн. 3, ст. 141-149.

Ще за дитинних літ бував я у Мессалі.
 Улюбленці камен там зорями сіяли;
 Там набили серця, там чарували нас
 Вергілій і Тибулл, жалібний Вальгій, Басс
 І Галла смутна тінь. Але в моєму серці
 Зосталися навіть нестриманий Проперцій,
 Овідій сміливий та многомудрий Флакк.
 Приязні їхньої невимушений знак
 Ціню я над усі тріумфи й консулати.
 Ти хочеш бачити їх руку, їх присвяти?
 Там, між позовялих книг, найкращий мій клейнод,
 Лежить автограф двох Горацієвих од.²³

Наш поет із усіх поетів Августової золотої доби вибирає й найвище ставить трьох, а між ними Горація, що йому надає оригінальний епітет „многомудрий“, а далі підкреслює, що найкращий клейнод, на думку інтелегентного римлянина, це рукопис двох од Горація, писаний його власною рукою.

До Горацієвських мотивів в українській ліриці думаю ще вернутись при іншій нагоді.

На лад Артемовського-Гулака травестували теж Горацієві оди: Микола Шрамченко, що перелицював його оду I. 4. „*Solvitur acris hierus*“ п. н. „Гараськова ода до Опанаса і О. Мартінович, що написав травестію оди I. 9. „*Vides ut alta stet nive candidum*“ п. н. „Побреженька до Панкратата“.²⁴

Перемисль.

²³ Підкреслення мої. Є. Г.

²⁴ Є. Ю. Пеленський: Українська літературна пародія. Львів 1934., ст. 22.

